

muelo», o *El Panaret* alt vessant cap a 2000 m. alt.; «aquell *panaret*», parlant d'Estarredono, planellet en els alts vessants del Pic de Comadelo, a més de 1900 alt., on no hi pot haver conreu, però sí algun pletiu; dins la conca de la Ribagorçana, només a Denui, parlant del *paná de Sequázo*, a altura mitjana, preguntant al muntanyenc què vol dir un *paná* declarat que és un 'veral', però conreat, perquè s'hi fa pa. A l'Alt Isàvena, a les Viles del Turbó ho sento aplicat a sis indrets diferents, també plenament apelliatu («en aquell *paná* ---»), tots alts, alguns d'ells en les enormes parets rocoses (si bé en part aplevades) que formen aquell gegantesc massís.

A la Vall de Benasc: el sento també a Cerller (dos de molt alts); a Liri («el *panar* de Broís»); a Saünc expliquen 'tros de terme muntanyenc, que pot ser apte per a conreu'; a Chia: «Las Corts és un *panar*, todo de prado», però «Cuancas és un *panar* on se fa *mes-tura*»; a Eresué ho aplicaven a una partida de muntanya sembrada, i allí prop una altra, dita *Las Paneras* (que deu ser d'etimologia paral·lela, on no sé que s'hi faci res). En terra de llenguatge més aragonès: en alguns pobles, ja el nom propi a què m'aplicaren aquest genèric sovint implica un paratge fora de conreus: a Viu de Campo «un *panar* que llamamos *lo Turmo Gordo*» (o sigui el gros penyal); S. Juan de Gistau: «el *paná* este se llama *El Ronal*» (munt de runes, escòries); a Serveto: «un gran *panar* que llaman *El Mon(t)*»; també els que tinc anotats de Sin i de Bielsa són a grans altures; només a Senz m'explicaven que el *panar de la Cuasta* és «lo que se trabaja» i que el de los Puyetiellós són bancals (1965).

El conjunt dels fets i les respostes és netament negatiu de la noció de 'pa' o 'cereals', però constantment 'veral d'alta muntanya'. I com que *-n-* és el resultat de *-ND-* en tota aquesta zona, és inevitable pensar i relacionar-ho amb els grans *panderones* de Sierra Nevada: en l'altíssim massís andalús això ho defineixen «plano (arqueado y convexo) de superficie lisa y suave, en las vertientes de la sierra» (D'AcadEsp. etc.).¹

Com a nom d'una mena d'escarabat, és molt conegut en terres meridionals *panderola* i variants: «*panderòla*: cucaracha, corredera, curiana o porqueta (insecto)» Escrig 1851; el *D'Ag.* defineix «insecte de moltes cames, que s'apilota i pren la figura d'una boleta» tot citant dels Remeys de Fr. Font, a. 1776: «suc de donzell y unes poques *panerolas*» i com a variant «*panarola*, insecte, cast. *cochinilla*», que ell ja troba en el Lab. 1840: «insecte, cotxinilla, marieta, pastoreta, baconet, cuca de la Mare de Déu; insecte semblant al grill ---»: però no oblidem que Labèrnia era del Maestrat, si bé ell ja troba un concís «*panarola*: insecte» en el Belv. (no lèxics anteriors; i jo no ho he sentit mai al N. de l'Ebre, si bé diuen que també cap a Urgell, *AlcM*).²

La forma més coneguda és amb *-nd-*; el dicc. Aguiló n'assenyala el més antic exemple en una codolada d'En <Joan de> Serrallonga: «ab la Joana, gentil ramera --- y *panderola* ---», on Donya Joana, l'amada i companya del capità bandoler, és evidentment tracta-

da en termes de violent insult, però Aguiló no en dona cap definició, i el context no és raó per creure que el nostre mot signifiqui en si «dona de vida dissoluta» (com suggereix sense base crítica *AlcM*): ni es veu raó per creure que el mot prengué altre sentit que el conegut.³

En terra valenciana, en tot cas, predomina amb *-nd-*; i el sentit propi i conegut de tothom és el de l'escarabat: MGadea ja *panderola* id. en el *Vocab. en secciones* (p. 70); el naturalista Boscà (GGRV): *panderoles* ortòpter (escarabats), *panderoteles* hemípter (xinxes de camp); confirma J. G. M., 1936; un meu antic estudiant alcoià testificava *panderola* a Alcoi, si bé Giner recordava haver sentit a Alcoi mateix *panerola* (tots dos 1936). I el mot pren sentits secundaris, en particular aplicant-lo a vehicles per comparació de forma: «chirrión, carro de una sola caballería» (Escrig 1851; *D'Ag.*); al tren de via estreta que anava de CastPna. fins a Onda li deien *La panderòla*, a Vila-real me n'ensenyaven la via i aclarien «vol dir l'escarabat», a CastPna. igual (1961): justifiqui's perquè és «escarabat de cul alt» (ells) o per comparació amb el carro de poca potència; i també, naturalment, s'hi fan comparacions o al·lusions personals poc amables: «li ha passat el recaó al gos y acomensa la serenata; a estes hores tenen es *panderoles* la mala costum de ixi a passejà-se ---» escrivia el monoverí (Amàncio o qui fos) de les *Canyissas* (p. 114).

Ja hem vist que la reducció de *-ND-* a *n* no és inoïda, en el nom de l'insecte, ni en terra val.; i *AlcM* la localitza a d'altres poblacions de l'extrem Sud i el cita ja en Cauliac c. 1500. En les altres terres, més difosa: «*panarola*: escarabat de cuina» en el Priorat (Poboleda, segons Pinyas, *BuillCIPiRtssa*, II, 170). En particular és forma viva a les Balears menors, sense *-d-*, i en forma no diminutiva: «*panera*: cucaracha» (i *canasto* etc., PzCabr.); *paneres* 'escarabats' (relacionant-lo amb «xuriances»), JnCastelló, *Rond. Eiv.*, 75; men. *panera* «Blatta orientalis» a Ciutadella, ens certifica Moll (*Misc. Alcover*, 416, 451).

No podem dubtar que *panderola* és la forma etimològica, que deu ser d'antecedents mossàrabs, vista l'àrea d'aquesta variant, i que hi ha hagut *-ND-* > *-n-* segons la norma del català estricta, si bé és en majoria l'àrea de totes dues variants del mot, la que orienta cap a les terres trans-iberines, i pot suggerir que aquí el fenomen fonètic sigui més degut a catalanització que a una antiga àrea cis-iberina. Prenguem nota d'una curiosa semblança amb un nom d'insecte de l'Alta Itàlia, o almenys alpino-lombard, si bé allà designa un petit insecte, també campestre, i també «cuca», però coleòpter, la lluern a cuca de llum: Cuzzago *panaryòla*, Val-Anzasca *panaròla* o *panigeiòla* «lucciola» (Garbini, *Zool. Popolare*, 1395; Gysling, *ARom.* XIII, 179).

Val a dir que la *-n-* simple, i no *-nd-*, aquí ens descoratja enterament d'assegurar res: potser semblança casual. De tota manera, quant al nostre, és evident que cal partir de la forma convexa de la bestiola de cul prominent (CastPna.), «que s'apilota i pren la figura d'una boleta» (*D'Ag.*).